

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE

- ◆ Sytuacja polityczna i społeczna („wiek wielkości i upadku człowieka”)
 - a) I wojna światowa - kataklizm, który zmienił sposób myślenia o świecie
 - b) rewolucja październikowa i powstanie Związku Radzieckiego
 - c) wzrost znaczenia Stanów Zjednoczonych
 - d) odzyskanie niepodległości przez różne narody, m.in. Polskę
 - e) rozprzestrzenianie się ideologii nacjonalizmu
 - f) przeobrażenia świata pod wpływem odkryć nauki i techniki
- ◆ Fascynacja naukami psychologicznymi
 - 1. behawioryzm
 - a) przedmiotem badań - ludzkie zachowanie
 - b) we wszystkich czynnościach ludzkich behawioryści widzieli reakcje wyuczone. Wyciągnęli więc wniosek, że człowieka można dowolnie kształtować
 - c) behawioryzm w literaturze - przekonanie, że sztuka powinna ograniczyć się do opisu zewnętrznych reakcji, bo tylko to stanowi prawdę o człowieku
 - 2. psychoanaliza (freudyzm)
 - a) życie ludzkie jest tragiczne, ponieważ zostało poddane presji dwóch potężnych mechanizmów: natury (sfera popędów) i kultury (normy społeczne)
 - b) psychika ludzka składa się z trzech warstw
 - ego -warstwa powierzchniowa, kierowana myślą i uzależniona od świata zewnętrznego
 - id -utajona w psychice sfera popędów i pożądań
 - superego -wysublimowane wyobrażenia, które zawdzięczamy kulturze
- ◆ Filozofia
 - 1. egzystencjalizm (Heidegger, Sartre, Camus)
 - a) przekonanie, że człowiek pojawia się na świecie bez żadnego powodu, a jego życie jest absurdem
 - b) istotnym atrybutem ludzkiego istnienia jest poczucie niepewności i kruchości własnego losu
 - c) nie ma Boga, życia po śmierci, wiecznych wartości
 - d) człowiek, którego losu nic nie przesądza (ani Bóg i wieczne wartości, bo ich nie ma, ani świat, bo toczy się on własnym torem, obojętny na dramaty jednostek) - jest wolny, skazany na wolność i będzie tym, czym sam siebie uczyni
 - 2. katastrofizm - koncepcja przewidująca rychłą zagładę świata
- ◆ Cechy sztuki XX wieku
 - a) uniwersalizm (sztuką są nie tylko działania artystyczne, wywodzące się z tradycji grecko-rzymskiej, lecz także np. wytwory ludów prymitywnych, osób umysłowo chorych, dzieci)
 - b) odrzucenie klasycznego ideału naśladownictwa natury jako dyrektywy artystycznej
 - c) zaskakiwanie i niepokojenie odbiorcy
 - d) poszukiwanie nowych form dla sztuki

◆ Najważniejsze terminy opisujące sztukę epoki

nadrealizm (surrealizm) - kierunek w sztuce XX wieku, który za cel stawia sobie pokazanie głębszych pokładów ludzkiej psychiki, sięganie do podświadomości. Tworzy w dziele artystycznym rzeczywistość poza prawami logiki i norm estetycznych

kubizm - kierunek w malarstwie XX wieku (kub - bryła, sześćcian, kostka). Kubizm sprowadza naturalne kształty do form geometrycznych (Picasso: Panny awiniońskie)

abstrakcjonizm - sztuka nieprzedstawiająca. Oddziałuje poprzez środki formalne (grę linii, barw, płaszczyzn)

dadaizm - kierunek w poezji XX wieku. Celem dadaistów był bunt przeciwko światu i sztuce. Utwory komponowali z dobranych przypadkowo wyrazów lub sylab

neoklasycyzm - tym terminem określa się nawrót do klasycznych wartości i nawiązanie do tradycji antycznej

groteska - termin ten pojawił się we Włoszech w XVI wieku dla określenia pewnego typu ornamentu o rodowodzie antycznym, w którym motywy ludzkie i zwierzęce łączyły się z dekoracją roślinną (Naturalne całości fizyczne uległy dezintegracji, a następnie zostały połączone w oparciu o najzupełniej fantastyczne zasady). Obecnie termin groteska używany w odniesieniu do różnych dziedzin sztuki, m.in. literatury

Cechy groteski

- zespolenie elementów przeciwstawnych, których wzajemny stosunek odczuwa się jako dysharmonię
- obecność form zdeformowanych, karykaturalnych
- świat przedstawiony nie poddaje się logicznej weryfikacji

LITERATURA POWSZECHNA

◆ Nowe tendencje w prozie

A. Hutnikiewicz: „Powieść współczesna ztraca coraz częściej swoją dawną strukturę i rodzajową klarowność, stając się jednocześnie opowiadaniem, poematem, dokumentem, wyznaniem, esejem, rozprawą filozoficzną”

1. Nowe tematy

a) pacyfistyczne protesty przeciwko wojnie

Jarosław Haszpek: „Przygody dobrego wojaka Szwejka”

Erich Maria Remarque: „Na zachodzie bez zmian”

b) wielki kryzys ekonomiczno-społeczny, zapoczątkowany krachem na giełdzie nowojorskiej w 1928 roku

John Steinbeck: „Grona gniewu”

c) obraz rewolucji radzieckiej i realizm socjalistyczny (w sztuce radzieckiej obowiązuje od 1934 roku)

◆ Zasady konstrukcji utworów realizmu socjalistycznego

- ścisły związek sztuki z rzeczywistością, ale taki, by jej obraz był zgodny z linią partii, ukazywał świat z jej punktu widzenia, upowszechniał jej założenia
- tematy preferowane to praca i tradycje rewolucyjne. Bohater jest zatem najczęściej człowiekiem pracy, budowniczym socjalizmu. Znamienne dla kreacji bohaterów jest operowanie czernią i bielą
- przesłanie utworu winno być optymistyczne

◆ Za pierwszą powieść realizmu socjalistycznego uważa się napisaną w 1906 roku „Matkę” Gorkiego

2. Nowe formy

a) powieść-parabola

Franz Kafka: „Proces”

b) powieść skojarzeń

(likwidacja fabuły. Luźny ciąg skojarzeń. Przeskoki czasowe. Wydarzenia opisane tak, jak przywołuje je świadomość)

Marcel Proust: „W poszukiwaniu straconego czasu”

c) powieść strumienia świadomości (zapis procesu myślenia bohaterów)

James Joyce: „Ulisses”

Franz Kafka

„Proces”

1. Treść: Józef K. zostaje oskarżony. Informację tę przekazują mu urzędnicy, nie powiadając jednocześnie o powodach oskarżenia. Józef K. odbywa wędrowkę przez rozmaite pomieszczenia, w których mieszczą się sądowe sale. Przypomina ona senny koszmar. Bohater nigdy nie dowie się o przyczynach wszczętego postępowania sądowego, nie pozna żadnych dowodów, nie będzie mógł się bronić. Utwór kończy wykonanie na Józefie K. wyroku śmierci.

2. Problematyka utworu

- człowiek wobec władzy
- wyalienowanie człowieka w świecie (brak więzi międzyludzkich, życie jako koszmar, skazanie na klęskę)
- absurdalność świata - labiryntu (nieprzyjaznego i niepoznawalnego)

3. Konstrukcja utworu

- obraz świata, skonstruowany w odniesieniu do realnie istniejącej rzeczywistości, za sprawą dokonywanych przez autora zniekształceń i przerysowań oraz udzielanych skąpych i niepełnych informacji - nabiera cech groteskowych, przypomina senny koszmar
- miejsce i czas akcji nie są określone
- narrator nie udziela wskazówek, nie komentuje zdarzeń
- bohater - każdy (everyman)

◆ Poezja

1. Imażinizm

- kierunek ten narodził się w Anglii i Stanach Zjednoczonych
- odrzucił sztukę bazującą na wzruszeniu
- dominującą rolę w strukturze wiersza nadał metaforze poetyckiej
- z nurtem tym związany był m.in. Jesienin
- oddziaływanie imażinizmu odnajdujemy w programach awangardy

2. Futuryzm

- kierunek o orientacji antytradycjonalistycznej
- projektodawca - włoski pisarz Marinetti
- kult biologii i cywilizacji
- prowokowanie - odrzucenie zasad ortografii i interpunkcji
- poszukiwanie nowego języka sztuki (wiersze stylizowane na telegram, ogłoszenie, reklamę, efektowne łamanie tekstu)

3. Dadaizm

- wiersz jako produkt absolutnej spontaniczności. Odrzucenie wszelkiej intelektualnej kontroli nad powstającym utworem
- kojarzenie dowolnych wyrazów bez względu na ich sens

◆ Dramat

Artaud „Teatr i jego sobowtór” (teatr ma wyzwać w widzu uczucia, również złe. Formy działania na odbiorcę - wibracja dźwięków, gra barw, ruch, zdumiewające przedmioty i maski)

LITERATURA POLSKA

PROZA

Bruno Schulz

- Schulz pochodził z drobnomieszczańskiej rodziny żydowskiej. Gdy się urodził, jego ojciec miał 46 lat. Ojciec ciężko chorował - na gruźlicę i raka
- jego twórczość to proza eksperymentalna. Surrealizm. Elementy ekspresjonizmu
- elementy autobiograficzne w twórczości
- cała jego twórczość to w gruncie rzeczy jedna książka - bo wszędzie występują ci sami bohaterowie, te same miejsca, ta sama tematyka
- w utworach Schulza nie jest ważna fabuła. Stanowią one jakby ucieczkę w głąb własnej osobowości

„Sklepy cynamonowe”

- ◆ opowiadanie umiejscowione w prowincjonalnym miasteczku
- ◆ oprócz narratora występuje Ojciec, służąca Adela, rzadko wspomniana matka, rodzina, sąsiedzi, znajomi (często kalecy, umysłowo chorzy)
- ◆ miasteczko to zbiorowisko ruder, płatanina uliczek, ale zawiera też swoje wspaniałości - np. sklepy
- ◆ Ojciec - Jakub - kupiec bławatny. Ciężko chory
- ◆ narrator Józek. Perspektywa jego przeżyć
- ◆ rzeczywistość zdegradowana: poetyka snu, senna płynność sytuacji, przeobrażanie się miejsc i postaci. Względność czasu. Rozluźniony związek przyczynowy zdarzeń. Odrzucenie zasady niesprzeczności (nawet śmierć jest względna)
- ◆ „Ulica Krokodyli” jako przykład jednego z opowiadań cyklu - ulica aferzystów. Opis budynków, ludzi tam mieszkających. Próba naśladowania wielkomiejskiego stylu życia. Różne perspektywy czasowe - ulica pokazana oczami dziecka i dorosłego, który ma za sobą wiele życiowych doświadczeń
- ◆ tytuł cyklu. Sklepy cynamonowe są symbolem pragnień, marzeń

Witold Gombrowicz

- Koncepcja twórczości
 - użycie biografii do twórczości w sposób prowokacyjny (wszystkie utwory narracyjne pisane w 1 osobie)
 - elementy groteski i absurdu
 - akcja utworów wątpliwa, trudna do zrekonstruowania
 - problematyka filozoficzna wyrażona nie wprost

„Ferdynand”

- Treść:
 - Józio rozmyśla o swoim trzydziestoletnim, niezbyt udanym życiu, gdy pojawia się nauczyciel gimnazjalny Pimko i zaciąga go powtórnie do szkoły „upupiając” - czyli wypychając w niedojrzałość. Udziecinnianie okazuje się misją Pimki. W szkole te właśnie cechy wydobywa z uczniów. Pimko np. podrzuca im karteczkę, w której określa ich jako niewinnych. Tworzą się dwa obozy - chłopaków i chłopiąt oraz odbywa się „pojedynek na miny” - szlachetne i paskudne - dwóch przywódców - Syfona i Miętusa.
 - Pokazana tu szkoła jest ostoją staroświecczości - tu profesor Bładaczka wykłada: „Dlaczego Słowacki wzbudza w nas miłość i zachwyt? Dlatego, że wielkim poetą był”
 - profesor Pimko umieszcza Józia na stacji u pokazowo nowoczesnej rodziny Młodziaków. Mimo fascynacji ich siedemnastoletnią córką doprowadza do ujawnienia prawdziwego oblicza rodziny. Doprowadza do zderzenia dwóch konwencji - nowoczesności i staroświeckości (w imieniu Zuty wyznacza o tej samej porze - nocą - randkę i profesorowi Pimce i rówieśnikowi Zuty, Kopyrdzie, a także ściąga rodziców).
 - bohater ucieka. Z Miętusem, przywódcą chłopaków, wybiera się na wieś. Trafiają do kuzynów Józia, ziemian. Tu również toczy się walka między formami - bycia panem i chamem (za sprawą Miętusa, który brata się z lokajem Walkiem)
 - bohater ucieka - znów daremnie - gdyż trafia w ramiona Zosi i przeżywa konwencję zakochania
- Problematyka
 - Problem formy, stawania. Człowiek w ujęciu Gombrowicza nie jest nigdy sobą, gdyż ulega społecznym, obyczajowym i intelektualnym formom. Istnieje on poprzez różnorodne relacje, konwenanse. Nigdy nie jest autentyczny.
 - Formy życia społecznego narzucone jednostce nazywa Gombrowicz gębą (pupa to udziecinniająca odmiana gęby)
 - problematyka dojrzałości i niedojrzałości
 - konflikt, bunt jako najbardziej naturalny stan istnienia człowieka (Józio, który burzy porządek, prowokuje konflikty)
 - satyra na szkołę, pozornie nowoczesne mieszczaństwo, zapatrzone w przeszłość ziemiaństwo:
 - szkoła (lekcja polskiego, łaciny) – podawane uczniom treści są nieciekawe, nieprzydatne; uczniowie uczą się na pamięć, narzucane są im poglądy i oceny, lekcje są nudne i schematyczne
 - postępowy dom – panuje tu kult racjonalizmu i sportu, tradycja odrzucana jest jako niepotrzebny balast, przesadnie eksponuje się niechęć wobec zasad moralnych
 - szlachecki dwór – świat konserwatywny, ziemiaństwo przekonane jest o własnej wartości, gardzi służbą, wypełnia życie konwencjonalnymi gestami

Stefan Żeromski

„Przedwiośnie”

- Treść: Głównym bohaterem jest Cezary Baryka - młody człowiek pochodzący z rodziny polskich emigrantów, urodzony i wychowany wśród Rosjan w Baku. Gdy ojciec Cezarego - Seweryn wyrusza na wojnę, Cezary zostaje tylko z matką. Wybuch rewolucji przyjmuje entuzjastycznie - jest bezkrytyczny, poddaje się nastrojowi propagandy. Śmierć matki, praca przy zakopywaniu trupów i wreszcie powrót ojca, który opowiada o rewolucyjnych porządkach tj. sprzeniewierzeniu się idei demokracji - powodują dojrzewanie Cezarego. Ojciec postanawia jechać z Cezarym do Polski. Jednak długa, pełna udręki podróż powoduje, że Seweryn umiera. Przed śmiercią opowiada synowi historię o szklanych domach (zgodnie z opowieścią szklane domy buduje ich krewny o nazwisku Baryka. Estetyczne, higieniczne i ciepłe są przeznaczone dla robotniczych rodzin). Cezary przyjeżdża do Warszawy, zatrzymuje się u Szymona Gajowca (niegdyś Gajowiec był zakochany w matce Cezarego). Podejmuje studia medyczne. Gdy wybuch wojna polsko-rosyjska 1920 roku, przystępuje do niej. Następnie na zaproszenie przyjaciela z wojska - Hipolita Wielosławskiego - przyjeżdża do jego rodzinnego majątku - Nawłoci. Staje się tu obiektem westchnień Wandy i Karoliny (uczucie Wandy przybiera dramatyczne formy i powoduje, że dziewczyna truje Karolinę). Nawiązuje też romans z Laurą, która odchodzi od niego, gdy zostaje zagrożone jej intratne małżeństwo. Po powrocie do Warszawy Cezary szuka dla siebie miejsca w społeczeństwie, poznaje programy polityczne Gajowca i Antoniego Lulka, jednak w każdym z nich dostrzega wady. Bierze udział w zebraniu komunistów i demonstracji komunistycznej.
- Geneza utworu
 - zaniepokojenie sytuacją polityczno-społeczną odrodzonego państwa („Przedwiośnie” to powieść zawiedzionych nadziei)
 - przemyślenia Żeromskiego dotyczące rewolucji (autor pragnie Polski sprawiedliwej społecznie, ale nie akceptuje metody prowadzącej do tego)
 - poszukiwanie dróg naprawy sytuacji w Polsce
- Wyjaśnienie tytułu

„zobaczysz, doczekamy się jeszcze wiosny” - mówi Gajowiec. Wiosna to symbol rozkwitającej Polski. Jednak na razie trwa przedwiośnie - szara i smutna pora roku. Sytuacja Polski po odzyskaniu niepodległości jest więc - zdaniem Żeromskiego - niezwykle trudna. Kształt niepodległej ojczyzny budzi w nim niepokój
- Obraz rewolucji w utworze
 - jest drastyczny - służy ostrzeżeniu przed rewolucją
 - rewolucja niesie śmierć i cierpienie niewinnych osób, głód, brak jakiegokolwiek porządku moralnego (wymagowana rozmowa Cezarego z trupem pięknej Ormianki)
 - rewolucja sprzyja osobom nieuczciwym, karierowiczom, złodziejom
 - rewolucja zdradziła własne idee - przyniosła „świetne kariery nowych panów Rosji”, lecz nic nie zmieniła w życiu warstw najbiedniejszych (takie doświadczenia dotyczące rewolucji ma ojciec Cezarego)
 - przyniosła anarchię i bezwład (podczas podróży Cezarego z ojcem maszynista wykorzystuje podróżnych żądając haraczu i szantażując, że dalej nie pojedzie; ojcu nie wydają walizki z przechowalnią, mimo że ma kwit)

- Znaczenie mitu o szklanych domach
 - historia o szklanych domach to tylko mit, który nie ma nic wspólnego z rzeczywistością. To symbol tęsknot i nadziei Polaków, marzeń o pięknej ojczyźnie
 - historię tę można odczytać jako koncepcję naprawy sytuacji Polski poprzez rewolucję techniczną. Autor nie traktuje jednak tej propozycji poważnie (wkłada ją w usta choroego, umierającego człowieka; pokazuje kontrast tych marzeń z polską rzeczywistością)
- Obraz ziemiaństwa polskiego (Nawłóć)
 - ironiczne nawiązanie do Soplicowa z „Pana Tadeusza” (podobny motyw powrotu pani-cza, powitania, uczyty)
 - Nawłóć to oaza spokoju, gdzie panuje marazm
 - rytm życia dyktowany jest porami posiłków. Między posiłkami odbywają się prze-jażdżki, pikniki, spotkania, bale
 - ziemiaństwo tworzy hermetycznie zamknięty świat ludzi, którzy niczym poza najbliższą rzeczywistością się nie interesują. Wiodą sielankowe życie, o którym mówi się ironicz-nie „kawańcia, kozuszki, śmietaneczki”
 - patriotyzm dla ziemiaństwa to tylko walka z bronią w ręku, a nie praca dla kraju w czasach pokoju
 - ziemiaństwo jest beztroskie, pewne siebie (mimo że jest już po rewolucji rosyjskiej). Nie stara się ulżyć doli chłopów (naturalistyczne obrazy wsi Odolany i Chłodek)
 - cechy pozytywne tej warstwy: uprzejmość, gościnność, życzliwość, szlachetność
- Cezary w poszukiwaniu idei
 - ♦ program Szymona Gajowca
 - powolne, stopniowe zmiany drogą ewolucji
 - duchowi przywódcy Gajowca to pozytywiści
 - reforma walutowa, uregulowanie spraw wojska, poprawa doli chłopów
 - przekonanie o opiece Boga nad Polską
 - Cezary w rozmowach z Gajowcem pokazuje naiwność tego programu (Gajowiec wierzy, że wszyscy Polacy są gotowi poświęcać się dla ojczyzny - np. właściciele majątków dobrowolnie oddadzą część swej ziemi dla chłopów). Podkreśla też, że Polsce potrzeba działań szybkich i zdecydowanych
 - ♦ program Antoniego Lulka
 - program fanatycznego komunisty, dla którego nie istnieją wartości narodowe
 - postulat równości klas i stworzenia ponadnarodowego organizmu społecznego Cezary dostrzega dramatyczną sytuację chłopów i robotników, dlatego program komunistów jest mu bliski. Jednak ma świadomość, że te warstwy nie uniosą ciężaru władzy - bo są niewykształcone i ciemne. Jednocześnie Baryka ceni bardzo wartości narodowe
- Sens sceny kończącej utwór (Cezary przystępuje do pochodu robotników - ale idzie na czele tłumu oddzielnie, sam)
 - Różne możliwości interpretacji
 - jest to gest rozpacz (takie manifestacje kończyły się zazwyczaj atakiem wojska na demonstrujących)
 - Cezary nie akceptuje komunizmu w pełni - ma własny program.

Zofia Nałkowska

„Granica”

- Treść: Pochodzący ze zdeklasowanego ziemiaństwa Zenon Ziembiewicz kształci się i staje przedstawicielem młodej inteligencji. Wyjeżdża na studia do Paryża dzięki wsparciu możnego Czechlińskiego, który w zamian żąda artykułów do finansowanego przezeń pisma. Z zagranicy Zenon przysyła teksty, które nie odzwierciedlają jego przekonań, lecz odpowiadają ideom wyznawanym przez Czechlińskiego. Po powrocie pracuje jako dziennikarz, przez cały czas pozostaje pod wpływem Czechlińskiego. Robi karierę i zostaje prezydentem miasta. Brak mu jednak odwagi na realizowanie własnych projektów - jest całkowicie uzależniony od innych. Zapomina o wyznawanych w młodości ideałach (decyzja strzelania do demonstrujących robotników). Ożeniony z Elżbietą Biecką, jednocześnie romansuje z ubogą Justyną Bogutówną (jej matka była kucharką w majątku rodziców Zenona), która zachodzi w ciążę, a następnie odrzucona dokonuje aktu zemsty - oblewa twarz Zenona kwasem solnym. Wybucha skandal, Zenon popełnia samobójstwo.
- Wyjaśnienie tytułu
 - a) granice moralne
 - w naszym życiu istnieją pewne, nieuchwytnie granice moralne. Takie granice przekroczył Zenon
 - b) granice społeczne (między biedotą i resztą społeczeństwa)
 - granicą takich dwóch światów jest podłoga w kamienicy pani Kolichowskiej (w suterenie mieszka bardzo uboga rodzina Gołąbskich)
 - dla kucharki Bogutowej granicą są drzwi, przy których lokaj odbiera posiłki
 - metaforyczna scena z uwiązanim psem podwórzowym i psem pokojowym - symbol niemożności przekroczenia barier społecznych
 - c) granica krzywdy i wytrzymałości ludzkiej
 - Justyna wymierza swoistą formę sprawiedliwości Zenonowi
 - po przekroczeniu tej granicy robotnicy rozpoczynają rewolucyjne wrzenie
 - d) granica ludzkiego poznania
 - istnieje wielka tajemnica wszechświata, której człowiek nie potrafi przekroczyć (rozmowa Karola z księdzem Czerlonem)
- Nowatorstwo kompozycyjne utworu
 - rozwiązanie powieści na początku (autorce chodziło o to, by czytelnik nie skupiał się na akcji, ale zastanawiał nad przyczynami zdarzeń)
 - utwór jest powieścią psychologiczną, gdyż analizuje i wielostronnie interpretuje zachowania bohaterów. Stawia pytanie, czy „jest się takim, jak myślą ludzie”, czy „takim, jak myślimy o sobie my”
- Problematyka utworu
 - problematyka społeczna (różnice społeczne jako smutne dziedzictwo przeszłości)
 - postawy inteligencji (grupy, która powinna kształtować odrodzoną Polskę, ale nie spełniła pokładanych w niej nadziei)
 - problematyka psychologiczna (kształtowanie się osobowości, wpływ otoczenia na człowieka. Przekonanie, że człowiek nie jest ciągle taki sam, jego psychika zmienia się pod wpływem sytuacji. Problem niejednoznaczności oceny ludzkich działań. Sądy innych a własna o nas opinia)
 - problem starości (Kolichowska)

- „Granica” jako powieść społeczna
 - arystokracja (Tczewscy)
 - grupa hermetyczna, większość czasu spędza za granicą
 - ziemiaństwo (rodzice Zenona)
 - butni, pewni siebie, zdeklasowani
 - mieszczaństwo (Zenon, Kolichowska)
 - egoiści, karierowicze, liczą się dla nich tylko dobra materialne
 - biedota (Bogutowa i jej córka Justyna, Gołębscy, działacze robotniczy)
 - przerazająca bieda, głód, choroby. Rodzący się bunt wobec tej sytuacji (manifestacja)
- „Granica” jako powieść polityczna
 - utwór jest ciekawym studium robienia kariery
 - Nałkowska krytykuje środowisko urzędników państwowych, dla których liczą się tylko kariery

Maria Dąbrowska

„Noce i dni”

- ♦ czterotomowa powieść rozpoczynająca się w latach 80-tych XIX wieku, kończąca się wybuchem I wojny światowej
- ♦ główni bohaterowie to Barbara Niechcicowa (z domu Ostrzeńska) i Bogumił Niechcic. Bogumił jako chłopiec brał udział w powstaniu styczniowym, potem emigrował, po powrocie do Polski ożenił się z Barbarą i podjął pracę jako administrator cudzych majątków. Ich dzieci to: Piotruś (umiera), Agnieszka, Emilka, Tomasz
- ♦ historia rodziny Niechciców
 - dziad Bogumiła Maciej - zamożny ziemianin, który uczestniczył w życiu kulturalnym, otaczał się artystami i naukowcami. Prawdopodobnie brał udział w powstaniu listopadowym. Jego majątek stopniowo topnieje
 - syn Macieja Michał - wraz z synem Bogumiłem wziął udział w powstaniu 1863 roku. Majątek skonfiskowano, a Michała zesłano na Syberię. Bogumiłem opiekowali się krewni, od których uciekł i rozpoczął tułaczkę po świecie. Potem wrócił do kraju, ożenił się i podjął pracę jako zarządca majątku
- ♦ historia rodziny Ostrzeńskich
 - dziad Barbary Jan Chryzostom był hulaką
 - jego syn Adam przez stan finansów został zmuszony do życia w mieście i pracy jako urzędnik. Zginął przypadkowo zabity przez piorun. Jego żona kształciła dzieci (Juliana, Daniela, Teresę i Barbarę)
 - Barbara wyszła za mąż za Bogumiła Niechcica
 - Julian wyemigrował do Rosji, zrobił majątek i zapomniał o kraju
 - Daniel ożenił się z Michasią, osiadł w mieście i wszedł w krąg drobnomieszczańskiej inteligencji. Teresa wyszła za mąż za Lucjana Kocięła. Po śmierci Teresy Lucjan poświęcił się interesom
- ♦ problem pracy
 - praca jako miernik wartości człowieka
 - Najbardziej ciepło autorka traktuje Bogumiła, dla którego praca jest źródłem radości, służeniem Matce-Ziemi
 - praca jako szansa realizacji samego siebie, marzeń, pragnień, dążeń
 - Tak traktuje pracę Bogumił. Pracuje on, ponieważ kocha ziemię (inaczej niż Barbara, dla której praca na roli to tylko źródło utrzymania)

- ◆ historia małżeństwa Barbary i Bogumiła
 - związek nie wolny od nieporozumień i poczucia niespełnienia, jednak trwały i lojalny
 - związek przeciwnych typów osobowości. Barbara marzy o życiu romantycznym (wspomnienia niezrealizowane, romantycznej miłości; wysokie, niezaspokojone aspiracje i potrzeby duchowe; egzaltacja). Bogumił jest prostolinijnym i prawnym człowiekiem, który niewiele od życia wymaga, a szczęście daje mu możliwość pracy

POEZJA

Dwie fazy w rozwoju poezji zwane dziesięcioleciem jasnym i ciemnym

- dziesięciolecie jasne - entuzjazm związany z odzyskaniem niepodległości; poczucie, że można teraz przestać pisać o problemach narodowych; nowe zjawiska poetyckie Słonimski: „Czarna wiosna” - „zrzucam z ramion płaszcz Konrada”
- dziesięciolecie ciemne - trudna sytuacja kraju rodzi coraz więcej utworów o problematyce społecznej i politycznej. Pojawiają się również wiersze, zwierające katastroficzne wizje przyszłości

Leopold Staff

- ◆ poeta ładu i zgody z życiem
- ◆ nurt klasycyzujący
- ◆ nie łączy się z żadną z ówczesnych grup poetyckich
- ◆ w międzywojniu istnieje już w świadomości społecznej, gdyż dał się poznać w okresie Młodej Polski

„Wysokie drzewa”

- sytuacja liryczna: ciepły, letni dzień, zachód słońca, monumentalne drzewa
- temat: relacje między człowiekiem a naturą. Uchwycenie stanu wtapiania się w przyrodę, pozbywania własnej cielesności, radości z powodu uczestniczenia w wielkim misterium natury („rośnie wyzwolona dusza”)
- postawa kontemplacji, poddawania się urokowi przyrody, biernego chłonięcia wrażeń
- sposób przedstawiania przyrody: malarskość spojrzenia (w nieruchomej wodzie odbijają się drzewa, przez co wydają się ogromne), monumentalność ujęcia (nawiązania do architektury - np. sklepienie konarów), metafory odwołujące się do kilku zmysłów jednocześnie (zapach wody zielony w cieniu, złoty w słońcu)

„Ars poetica”

- rozważania o sztuce poetyckiej
- pisanie to wydobywanie echa z dna serca
- postulat komunikatywności („abyś bracie mnie zrozumiał”), szczerości i prostoty

Bolesław Leśmian

- ◆ debiutował w schyłkowej fazie Młodej Polski
- ◆ nie należał do żadnej grupy poetyckiej
- ◆ niektórzy łączą twórczość Leśmiana z symbolizmem (z uwagi na wieloznaczne słownictwo i sposób obrazowania), inni z parnasistami (posługiwał się bowiem kunsztownymi strofami). Z ekspresjonistami łączy go skłonność do hiperbolizacji, a czasem deformacji rzeczywistości. Bliska jest również Leśmianowi romantyczna tradycja literacka (w jego poezji dominuje fantastyka, poeta często tworzy ballady tak znamienne dla poetyki romantyzmu)
- ◆ w świecie poetyckim Leśmiana, pozornie ponurym i wrogim człowiekowi, jest jednak miejsce dla bohaterstwa, wierności ideom, szczęścia. Leśmian często wprowadza do swoich wierszy ludzi kalekich, odepchniętych przez innych - ale wartościowych

- ♦ jest twórcą o niezwykle oryginalnej poetyce i filozofii. Poezja Leśmiana - grawitująca między światem rzeczywistym a snem - jest jedną z najoryginalniejszych w poezji prób zmierzenia się z zagadką życia
- ♦ dużą rolę odgrywa w wierszach Leśmiana humor, ale jego treść jest bardzo złożona. Mieści się w nim zarówno tragiczna wizja świata, jak i pochwała istnienia. Jest to humor filozoficzny, odsłaniający jednocześnie powagę i groteskę życia, zawierający także najgłębszą solidarność z ludzkim cierpieniem i nie cofający się przed kompromitacją pewnych mitów i wierzeń

„W malinowym chruśniaku”

- erotyk
- natura stanowi tu poetycki komentarz do sytuacji rozgrywającej się między kobietą i mężczyzną (przedstawione gorące południe, bezwietrzny dzień)
- obraz natury - uwaga skupiona na szczegółach (oglądanie chruśniaka z bliska, od środka), pokazanie fizycznej strony natury, która np. choruje („rdzawe guzy na słońcu wygrzewał liść chory”)
- zwrócenie uwagi na sferę dotyku

„Dusiołek”

- ballada (prostota ujęcia, szczególny, ludowy typ humoru, obecność wyrażeń gwarowych)
- naiwna opowieść o chłopie, który wierzy, że w czasie snu był nękanym przez zmorę
- przedstawiany tu człowiek stanowi część natury, nic w nim wielkiego. Leśmian opisuje najprostsze czynności np. spanie

Uwaga: zazwyczaj poezja pokazywała człowieka jako istotę zewnętrze piękna, eliminowała to, co w nim ułomne. Leśmian inaczej - nawiązuje do tradycji ludowej literatury sowizdrzalskiej, która zwracała uwagę na pierwiastek materialno-cielesny. Dla poety natura, życie manifestują się w formach niepowtarzalnych, którym obce są kategorie harmonii, piękna, symetrii. To co z punktu widzenia rozumu jawi się jako nieforemne, pokraczne, ułomne stanowi podstawową formę życia

„Pan Błyszczyński”

- poemat
- wiersz poświęcony naturze
- opis ogrodu, stworzonego w wyobraźni pana Błyszczyńskiego
- obecność licznych neologizmów np. zielenieje na wymroczu

FUTURYŚCI

- ♦ wyróżniki futuryzmu:
 - zdecydowane odcięcie się od tradycji, odrzucenie dziedzictwa przeszłości
 - poszukiwanie nowego języka sztuki (m.in. wiersze stylizowane na telegram, reklamę, również - jak w przypadku wierszy Tytusa Czyżewskiego - sięgnięcie do folkloru)
 - nakaz oddania przez literaturę zawrotnego tempa przemian współczesności
 - zerwanie z obowiązującymi normami interpunkcji i ortografii
- ♦ projektodawca kierunku - pisarz włoski Marinetti
- ♦ zasięg czasowy kierunku: od 1907 do ok. 1923 roku
- ♦ działania futurystów to nie tylko pisanie, lecz także liczne, burzliwe wieczory poetyckie

Bruno Jasiński

„But w butonierce”

- motyw odrzucenia tradycji i przeszłości („bezpowrotnie umarli i Tetmajer i Staff”) oraz marszu w przyszłość
- elementy nowoczesnej cywilizacji (auto w białych kłębach benzyny)
- szokowanie odbiorcy (but w butonierce - buty bowiem nie są potrzebne komuś, kto nie zajmuje się „całodziennymi spieszeniami, lecz porusza się po otchłaniach czasu”)
- obecność neologizmów, wyrażeń angielskich i francuskich

AWANGARDA KRAKOWSKA

- skupiona wokół czasopisma „Zwrotnica”
- koncepcję teoretyczną kierunku opracował Tadeusz Peiper
 - a) apoteoza nowoczesnej cywilizacji (artykuł: „Miasto, masa, maszyna”)
 - b) antyromantyzm, antysentymentalizm
 - c) przekonanie, że tworzenie sztuki to praca (wiersz jest konstrukcją)
 - d) wprowadzenie nowoczesnej metafory - sprzęgającej najodleglejsze pojęcia (kondensacja znaczeń)

Julian Przyboś

- wcielił założenia teoretyczne Peipera w słowo poetyckie, dając wzór poezji zintelektualizowanej, zdyscyplinowanej, ekonomicznej, odsubiektywizowanej
- tworzył obrazy poetyckie oparte na nowoczesnej metaforze, która przekształcała rzeczywistość zewnętrzną w rzeczywistość poetycką, całkowicie autonomiczną
- jego sposób budowania metafor, rozluźnienie struktury kompozycyjnej i preferowanie form pośrednich między liryką a zrytmizowaną prozą jest powielany do dnia dzisiejszego

„Z Tatr”

- utwór poświęcony pamięci taterniczki, która zginęła na Zamarłej Turni
- przedstawione nakładające się na siebie przeżycia taterniczki i podmiotu lirycznego
- nowoczesne metafory np. gromobicie ciszy (atmosfera grozy, za moment ta cisza zostanie zakłócona spadającym ciałem)
- zerwanie z tradycyjną strofą, brak regularności wersów
- elipsy (opuszczanie elementów wypowiedzi, których należy domyślić się z kontekstu)
- dynamizm i odwrócenie perspektywy - świat pokazany oczami spadającego człowieka
 - „w oczach przewraca się obnażona ziemia do góry
dnem krajobrazu
niebo strącając w przepaść”
- antysentymentalizm - nie wywołuje się tu wzruszenia w sposób tradycyjny

AWANGARDA WILEŃSKA (II AWANGARDA)

- zwana inaczej grupą Żagary (Cz. Miłosz, A. Rymkiewicz)
- zerwała ona z optymizmem cywilizacyjnym awangardy krakowskiej, równocześnie korzystając z jej doświadczeń. Nawiązywała także do tradycji symbolizmu, ekspresjonizmu i surrealizmu. Przedstawiała wizje kryzysu i zagłady

Czesław Miłosz

- jego twórczość oscyluje między tęsknotą do Arkadii a poczuciem apokalipsy
- styl: wizyjność i klasycyzująca dyscyplina

„Obłoki”

- obłoki patrzą na świat zła, pychy, pożądania, okrucieństwa
- wiersz kończy się pragnieniem podmiotu lirycznego „Niech zasną, niech litościwa ogarnie mnie noc”

AWANGARDA LUBELSKA

jej najwybitniejszym przedstawicielem jest Józef Czechowicz

Józef Czechowicz

we wczesnych jego wierszach widać fascynację cywilizacją, potem zwrócił się ku katastrofizmowi (motywy nocy, ciemności, krwi. Obrazy frontu, walk, błyskawice, ogień, rozszalałe konie. Klimat stałego zagrożenia)

„Na wsi”

- pozornie sielankowy utwór opisujący piękno wsi („popołudnia grzeją żytem”, „słońce dzwoni w rzekę z rozbłyskanych blach”)
- pewien niepokój wprowadzony słowami „czegóż się bać”
- nowoczesne metafory i elipsy

„Żal”

- wiersz katastroficzny
- zapowiedź zagłady, wojny

SKAMANDER

- ♦ grupa poetów skupionych wokół miesięcznika „Skamander”, wydawanego w Warszawie (nazwa od rzeki opływającej Troję, a opisanej w Iliadzie)
- ♦ najwybitniejsi twórcy ugrupowania: Julian Tuwim, Jarosław Iwaszkiewicz, Kazimierz Wierzyński, Antoni Słonimski, Jan Lechoń („wielka piątka”)
- ♦ była to wspólnota literacko-towarzyska opierająca się na swobodnym współistnieniu indywidualności twórczych
- ♦ postulaty programowe:
 - absolutna wolność w doborze tematu i środków wyrazu
 - deklarowanie związków z teraźniejszością, kult codzienności i konkretności
 - pochwała wszelkich przejawów życia w jego biologicznej pełni i bujności (akcenty witalizmu i aktywizmu)
- ♦ była to poezja popularna, chętnie czytana (komunikatywna, w umiarkowany sposób nowatorska)

Julian Tuwim

Dwie fazy jego twórczości w okresie XX-lecia międzywojennego

a) okres młodzieńczy

- akcenty buntu wobec poezji Młodej Polski
- żywiołowość, afirmacja życia, kult powszedniości
- komunikatywny, prosty język

b) okres dojrzały

- trudna sytuacja Polski znajduje oddźwięk w poezji. Postawa ideowa Tuwima radykalizuje się (krytyka aparatu państwowego. Krąg tematyczny „straszni mieszczanie”). Także zainteresowania lingwistyczne, zabawa słowem (Zieleń) oraz twórczość dla dzieci

„Do krytyków”

- zachwyty życiem, witalizm (maj, wiosenna radość)
- elementy nowoczesnej cywilizacji (tramwaj)
- lekceważenie krytyków literackich
 - „A w maju
 - Zwykłem jeździć, szanowni panowie,
 - Na przedniej platformie tramwaju”

„Pogrzeb prezydenta Narutowicza”

- wiersz polityczny
- nawiązanie do wydarzenia zabicia prezydenta Narutowicza przez skrajną prawicę
- oskarżenie społeczeństwa o stworzenie atmosfery wrogości wobec Narutowicza
- podkreślenie wielkości prezydenta

„Mieszkańcy”

- problem mieszczaństwa. Ostrze satyry wymierzone w styl życia, mentalność tej grupy społecznej
- opisany jeden dzień z życia mieszczan, pełen działań pozbawionych sensu („trochę pochodzą, trochę posiedzą”)
- mieszczanie są bezmyślni, nie potrafią wydać własnej opinii, tylko powtarzają przekonania innych. Liczą się dla nich jedynie wartości materialne. Wiodą życie szare i beznadziejne
- użycie wulgaryzmów dla wzbudzenia ekspresji (mordy, spodnie na tyłkach zacerowane)

„Sokrates tańczący”

- witalizm, radość z życia w jego najbardziej zwyczajnych przejawach
- odrzucenie rozważań filozoficznych o cnocie, prawdzie, pięknie
- mowa potoczna, kolokwializmy

„Chrystus miasta”

- sytuacja liryczna: taniec na moście nocą przestępców, ludzi odrzuconych przez społeczeństwo
- sakralizacja przestrzeni przez wprowadzenie postaci Chrystusa
- brutalizacja języka i świata przedstawionego

Maria Pawlikowska- Jasnorzewska

- związana z kręgiem Skamandra; tak jak skamandryci wprowadzała do wierszy realia i atmosferę codzienności
- poetka miłości, która przedstawiała ją w sposób naturalny i bezpośredni
- tematy wierszy to najczęściej miłość, szczęście, tęsknota, cierpienie, starość, śmierć
- gatunek najbardziej dla niej charakterystyczny to miniatura zakończona niespodziewaną puentą (tom Pocałunki)

„Najpiękniejsza zwrotka”

- nawiązanie do sonetu Mickiewicza „Cisza morska” (zacytowana pierwsza zwrotka, motywy pamiątek, polipa, hydry)
- uwaga skupiona na motywie narzeczonej
- dynamizacja obrazu, niepokój, silne emocje
- temat to rozczarowanie, niespełnione marzenia, cierpienie opuszczonej narzeczonej
- refleksja o kruchości i ulotności szczęścia

Władysław Broniewski

- ♦ nie był związany z żadnym ugrupowaniem poetyckim
- ♦ w szczególny sposób łączył tradycję narodową z duchem ideologii marksistowskiej
- ♦ tworzył bezpośrednią, mocną, emocjonalną lirykę będącą dziedzictwem romantyzmu i Młodej Polski
- ♦ jego zdaniem poeta ma do spełnienia wielkie zadanie, a poezja winna kształtować społeczną wyobraźnię
- ♦ nie skłaniał się do żadnej z nowych poetyk epoki. Dbał o precyzję wypowiedzenia. Metafora, porównanie, kontrast to środki, którymi posługiwał się najczęściej. Wprowadzał także do poezji prozaizmy

- ♦ w jego wierszach bardzo często bunt, ostre słowa towarzyszą fragmentom, które są najczystsza liryką wrażeń, impresją (dwoistość formalna poezji Broniewskiego)

„Poezja”

Wiersz programowy

zestawia się tu dwa rodzaje poezji

- a) w pierwszym, bardzo lirycznym fragmencie mówi się o tradycyjnie rozumianej poetyczności. Obecne rekwizyty znamienne dla poezji wzruszeń - biała noc, jaśmin. Stwierdza się jednak, że tak pojmowana tradycja „to za mało”. Odzwierciedlanie nastrojów i wzruszeń nie wystarczy, poezja winna kształtować ducha narodowego
- b) poezja nazwana sztandarem, pochodnią, walką z wężami. Broniewski stawia przed nią następujące zadania:
 - ma być społecznym czynem twórcy
 - winna przyczynić się do postępu
 - ma być przepojona zapałem, wiarą, miłością
 - musi być komunikatywna
 - musi mówić prawdę i buntować się wobec złej rzeczywistości

„Zagłębie Dąbrowskie”

- tematyka polityczna i społeczna („noc głodu, kryzysu, faszyzmu”)
- podstawą wypowiedzi jest kontrast (dwa zagłębia - głodu i ciężkiej pracy oraz krocio- wych zysków)
- porównanie twórcy do robotnika. Stworzenie dwóch nakładających się obrazów: wydobywania węgla i dobywanie słowa zakończenie: tak jak lont rozsadza złoża węgla, tak słowo ma wysadzać nagromadzony gniew, rodząc bunt

Konstanty Ildelfons Gałczyński

- ♦ połączył w swej poezji liryzm z szyderstwem, groteską, kpinią
- ♦ pisał językiem prostym a zarazem niezwykle melodyjnym
- ♦ wykraczał poza tradycyjne gatunki literackie
- ♦ pisał o codzienności, lecz do swej wizji rzeczywistości wprowadzał motywy bajkowe, senne
- ♦ jego utwory podszyte są ciemną, tragiczną wręcz nutą
- ♦ wprowadzał do swych wierszy świat kultury plebejskiej. Umiał ożywić elementy szarej codzienności, wydobyć liryzm ze zjawisk powszednich
- ♦ w jego wierszach bardzo często powtarzają się pewne motywy - są one bardzo proste (serce, anioł, noc, gwiazda, szarlatan, madonna, wiatr), ale poprzez kontekst oscylują różnymi znaczeniami
- ♦ „Gałczyński nieraz w tym samym wierszu mieszał kalosz i serce, dowcip i wzruszenie, groteskę i liryzm” (Jan Błoński, historyk i krytyk literacki)

„Kryzys w branży szarlatanów”

- część pierwsza utworu - ekspozycja: zachodzi słońce, pustoszeje targ
- część druga - monolog szarlatana (jest on biednym, chorym człowiekiem, nikt nie chce kupować jego towarów m.in. cudownych maści)
- część trzecia - zakończenie - w tonacji poważnej

„Więc ty Najjaśniejsza Panno
dopomóż szarlatanom
by nie pomarзли zimą jak wróble”

„Zima z wypisów szkolnych”

- drwina z rzeczywistości międzywojennej, zaatakowany system propagandy, oświaty
- groteskowa hiperbolizacja

Stanisław Ignacy Witkiewicz (Witkacy)

teatr groteski

katastrofizm

- ◆ Filozofia społeczna Witkacego
 - dostrzegał w świecie sprzeczność między jednostką i zbiorowością, co prowadzi do zaniku indywidualizmu
 - stwierdził, że w czasach mu współczesnych prawdziwej indywidualności już nie ma, a wraz z nią gwałtownie giną wszelkie tradycje, wartości
- ◆ Filozofia kultury, estetyka Witkacego
 - sztuka winna być zwolniona od wszelkich służb społecznych, jest sama sobie celem, nie podlega zwykłym zasadom prawdopodobieństwa
 - w obcowaniu ze sztuką nie jest ważne, co zostało przedstawione, ale jak to uczyniono
 - teatr jest sztuką złożoną z wielu elementów - słów, aktorów, przestrzeni scenicznej, muzyki. W spektaklu wszystko to musi się łączyć, by stworzyć wrażenie jedności = piękna formalnego = czystej formy

„Szewcy”

- Treść:
- Robert Scurvy i dziarscy chłopcy (faszyści) organizują zamach stanu. Zamykają szewców w więzieniu (karą jest bezczynność)
 - szewcy obalają mury więzienia
 - szewcy u steru rządów - naśladują dawną szlachtę i arystokrację, nadają sobie tytuły. Głoszą frazesy
 - nadejście Hiperrobotnicarza i prawdziwej władzy
- ◆ wizja społeczeństwa
 - schyzoidzi - ci, którzy chcą doznać uczuć metafizycznych. Podejmują rozpaczliwą, choć daremną pogoń za momentami szczęścia. Ale nie potrafią już uwierzyć ani w miłość, ani w religię (księżna Irina). Kryzys kultury
 - pyknicy - akceptują życie, potrafią się przystosować, pożądamy dóbr materialnych (Gnębón Puczymorda)
 - ◆ wizja rewolucji
 - dzieje trzech rewolucji
 - faszystowskiej
 - ludowo-komunistycznej - nowa władza staje się podobna do dawnych arystokratów
 - odbierającej ludziom wszelką indywidualność - ci, którzy przeprowadzili rewolucję, nie będą z niej korzystać. Następuje całkowita mechanizacja społeczeństwa (hiperrobotnik)